

Kriskó János

„Bugac mindig is fontos volt, mert reprezentálni lehetett vele”

A kulturális örökség – Székelyné Kőrösi Ilona¹

– *A bugaci puszta és a bugaci pásztorélet nemzeti érték lett. Mikorra nyúlnak vissza a bugaci pásztorkodás gyökerei?*

– A bugaci pásztorkodás és Kecskemét kapcsolata elválaszthatatlan. Kecskemét sok évszázadon keresztül a Duna–Tisza közének legnagyobb folyamatosan lakott települése volt. Szerepe a tatárjárást követően még inkább felerősödött. Nyilvánvaló, hogy egy állattartásra, mezőgazdálkodásra berendezkedett városnak szüksége volt olyan területekre, ahol mindezeket hatékonyan művelni lehetett. Bugac azért különösen nevezetes, mert a XX., sőt a XXI. századig megmaradt a pásztorhagyománya és a pásztorkodás terepül szolgáló, érintetlen pusztája. Igaz, mára már megújított funkciókkal, inkább rezervátum formában, elsősorban mint idegenforgalmi nevezetesség.

Bugac hosszú évszázadok óta Kecskeméhez tartozó puszta volt. Sokáig bérleményként, később már a város tulajdonaként. Egy szociográfus fogalmazta meg, hogy Kecskemét a maga gazdagságát, polgárosodó mivoltát, XX. századi sikeres útkeresését – értve alatta elsősorban a két világháború közötti időszakot – tulajdonképpen az úgynevezett gyarmatainak köszönhette. Ezek pedig a bugaci puszta és a tanyák voltak. A városhoz tartozó összes puszta közül – Pusztaszert és Szikrát is beleértve – Bugac volt a legnagyobb. És Bugac volt az, amely már a XIX. században is kitüntetett figyelmet kapott. A bugaci pusztán folyt a legnagyobb mérvű állattartás, méghozzá jól szervezett formában, hiszen a város gazdaságai is ott voltak: a városi ménes, a városi gulya, és mindaz, ami a város gazdálkodásához tartozott, ami a város saját jövedelmeit gyarapította. Mindehhez ott volt még a régi hagyományokkal rendelkező bugaci pásztortársadalom, amelyet jól ismerünk a néprajzi szakirodalomból, és amely éppoly reprezentánsa a magyar pásztoréletnek, mint amilyen a Debrecenhez tartozó Hortobágy pásztorélete. A Trianon utáni Magyarország két legjelentősebb pusztája vitathatatlanul az egymással vetekedő és vetélkedő Bugac és Hortobágy, amelyeknek nagyon fontos történeti, gazdasági, néprajzi értékei vannak, és meghatározó a jelentőségük a hazai művelődéstörténetben és a népművészetben is.

Sorozatunk a Földművelésügyi Minisztérium „Hungarikumok és a nemzeti értékek megőrzésének, népszerűsítésének támogatása” program keretében készül. (A Szerk.)

1 Székelyné Kőrösi Ilona kecskeméti főmuzeológus, etnográfus.

– *Mikor ismerte fel a város a bugaci puszta idegenforgalmi jelentőségét?*
– A XIX. század végén, a XX. század elején és a két világháború között erős motivációt jelentett, hogy Kecskemétnek is van annyi értékes, az idegenforgalom számára is érdekes látnivalója Bugacon, mint a Hortobággal büszkélkedő Debrecennek. A gazdálkodás szempontjából már a XIX. század közepétől nagyon fontos szerepe volt Bugacnak a város életében, de kevésbé volt ismert, mint a millennium után. Az ezredéves kiállítást követően Bugac nevét felkapta a világ. Szerke az országban készültek az 1896-os eseményre, kiállításokat szerveztek, hogy minél több metszetben bemutathassák az ezeréves Magyarországot. A történeti emlékeket, a néprajzi értékeket, az akkor divattossá váló népviseleteket, a népművészetet, a népelet tárgyi emlékeit.

Ennek a nagy előkészítő munkának volt egyik fontos szereplője a néprajztudós Herman Ottó, akit polihisztoriként tiszteltek a kortársai. Korántsem túlzó a megnevezés, tényleg nagyon tehetséges ember volt, hatalmas ismeretanyaggal és széles rátekintéssel az őt körülvevő világra. Erre az időszakra, az 1890-es évek elejére-közepére már hatalmas összefoglaló munkákat jelentetett meg a magyar népi kultúrából. Csak egyetlen példát említek, *A magyar halászat történetét*. Ez a munka nemcsak mint egykori, nagyon fontos gazdasági ágazatot és jövedelemforrást mutatta be a halászatot, hanem feltárta az eszköztárat, a szókincset, a nyelvkincset is, ami azért volt óriási jelentőségű, mert a korabeli nyelvállapot megismételhetetlen. Ha nem gyűjtik fel időben, ha egyszer elfelejtődik, már nem lehet rekonstruálni.

– *Herman Ottónak milyen szerepe volt a bugaci pásztorélet megismertetésében?*
– Herman Ottó ötlete volt, hogy be kéne mutatni a bugaci pásztorokot az ezredéves kiállításon. Kada Elek polgármester még országgyűlési képviselő korában ismerkedett meg Herman Ottóval, és a millennium közeledtével meghívta őt Kecskemétre. Mint ahogyan meghívta Madarassy Lászlót is, aki a korszak kecskeméti származású, kiemelkedő néprajztudósa volt, a Kecskemét környéki pásztorélet kutatója. Munkássága úttörőnek számított, hiszen gyűjtőútjai során fényképezett is, ami a korban még ritkaságszámba ment. Kada Elek előrelátóan felkérte őt, hogy fényképezze le a Kecskemét környéki pásztorémlékeket. Herman Ottó eközben rohamléptekben elkezdte a bugaci pásztorélet tárgyi emlékeinek a felgyűjtését. Nagyon gyors gyűjtés volt, de nagyon hatásos, aminek óriási híre kelt.

Kada Elek sokat járt ki Bugacra. Jó kapcsolatban volt a muzeológus Szabó Kálmánnal, aki maga is a pásztorélet elkötelezett kutatója volt. Kada jól ismerte Bugacot, hiszen a város polgármestereként pontosan tisztában volt a puszta gazdasági jelentőségével. Csak érdekességként jegyzem meg, hogy voltak olyan mozzanatok a bugaci pásztorok szokásaiban, amelyet egyes kutatók régi keleti elemként írtak le, például hogy a cserénnyel nyolchetenként vonultak odébb a pusztán a pásztorok, éppúgy, mint a nomád időkben. Kada Elek pontosan tudta, hogy mindezt nem a tradíció, hanem a város rendelete szabályozza, és az a célja és értelme, hogy az állatok egyenletesen trágyázzák a legelőt. Csak aki nem beszélt a polgármesterrel, annak erről nem volt tudomása.

Herman Ottó gyűjtésének köszönhetjük tehát, hogy a bugaci pásztorélet megjelenhetett az ezredéves kiállításon. A kiállítás konkrét emlékei a mai napig megtalálhatók a Néprajzi Múzeumban és a Katona József Múzeum adattárában is, sőt bizonyos darabok is megmaradtak az egykori kiállítási anyagból.

– *Mit állítottak ki?*
– Többek között fotókat és használati tárgyakat. Nagyon gazdag és különleges volt a tárgykultúrája a bugaci kintlakos tanyai embereknek és a pásztoroknak. A mindennapi

használati eszközök rendkívül egyszerűek, dísztelenek, egyfajta bölcs primitívséggel megalkotott, célszerű tárgyak voltak. Fontos feltétel volt, hogy az eszköz könnyen mozgatható legyen, ugyanúgy, ahogy a pásztorenyhely, és minden egyéb pásztorkellék, hiszen időről időre tovább kellett vándorolni a pusztában. Mégsem nomád pásztorkodás volt ez, inkább szilaj pásztorkodás, de még a nagy tekintélyű Madarassy László is nomádként említi 1912-ben megjelent könyvében, a „*Nomád pásztorkodás a kecskeméti pusztaságon*” című munkájában. Ennek a külterjes életmódnak a tárgyai tehát szükségképpen nagyon könnyen mozgathatóak voltak. De azért születtek szinte műalkotásszámba menő darabok is a pásztorok keze alatt. Ilyenek voltak például a korabeli fakanalak, a kásakavaró kanalak, amelyek szerelmi ajándékként, szerelmi zálogként is kézen forogtak. Gyönyörű faragásokkal, tulipános és egyéb motívumokkal, férfi és női jelképekkel gazdagon díszítve. Vagy a szintén igényesen kidolgozott borotvatokok, amelyeket csali zárakkal láttak el, hogy a gyermekek ne tudják kinyitni őket. Vagy a kutyagerincnek nevezett, fából készült bográcstartó, aminek a csodájára jártak szépsége és praktikussága miatt is. Egyfajta bölcsesség, eredendő szépérzék, ízlés nyilvánult meg a pásztortársadalom tárgyalkotó művészetében, a pásztorbotok vagy egyéb használati eszközök esetében is. Ezek a tárgyak szerepeltek a millenniumi kiállításon, de szerepeltek maguk a pásztorok is, viseletbe öltözöttek.

– *Milyen volt a tradicionális bugaci pásztorviselet?*

– A bugaci pásztorok ruházata az általános magyar pásztorviseletnek megfelelő volt, de jelentősen különbözött például a hortobágyitól, különösen a XX. századtól. Hortobágyon a kékfestő volt a ruházat alapja, Bugacon a fehér vászon bőgatya korbca húzva, a fehér bőujjú ing és a fekete posztómellény volt az általános. Rangjelző szerepe volt annak, hogy hány gomb volt például a pitykés lajbin. A bugaci pásztorviseletben ismeretlen a szűr, itt a suba volt divatban, a gyönyörűen hímezett suba, meg a ködmön. Ismerünk olyan bugaci történeteket például Szappanos Jolán *A nagy pusztán* című művéből, ahol egy ködmön árértéért lopni, rabolni sem voltak restek a fiatal emberek, csak hogy választottjuk kedvébe járjanak. Nagy értékű dolgok voltak ezek, még akkor is, ha ott volt a juhászok gondjaira bízva a subának vagy ködmönnek való alapanyag. Ezek a darabok nem a hétköznapi öltözet részei voltak. Természetes, hogy kinn a pusztán a dísztelen subát használták, időjárástól függően kifordítva vagy befordítva.

– *Mennyire volt tagolt ez a pásztortársadalom?*

– A XIX. század második felétől már nem beszélhetünk spontán pásztortársadalomról, nagyon is gazdagon rétegezett volt. Kecskemét város tisztviselője, a gazdasági tanácsnok irányítása alá tartozott az egész pusztá. Kint a területen volt egy pusztabíró, aki hivatalból felügyelte a pusztá összes ügyes-bajos dolgát. Őt a város bízta meg a feladattal. A pusztabíró felügyelete alá tartoztak a számadók, akik anyagilag is feleltek a rájuk bízott állatokért. El kellett számolniuk például az elhullott állatok bőrével. Külön számadója volt a csikósoknak, a juhászoknak és a gulyásoknak, a város állatainak és a legeltetési szezonra a gazdák által kiadott, úgynevezett szájbéres állatállományoknak. A számadók alatt helyezkedett el a pásztornép többi része, igen gazdagon rétegezett formában, az öregbojtártól a másod-, harmad-, negyed-, ötödbojtáron át a kisbojtárig, pontosan megszabott feladatkörrel. A ranglétrán feljebb állóknak felügyeleti jogosultságuk volt a hozzájuk beosztottak felett. A rangsort felülbírálni vagy figyelmen kívül hagyni nem lehetett. Minden szereplő mindig pontosan tudta a maga feladatát az őrzésben, a főzésben, a takarításban, az áttelepülésben, és ha megfeledezett volna róla, figyelmeztették rá a felettesei.

– *Mi jellemezte a pásztorok életmódját?*

– A pásztornép rideg életet élt, hiszen a feleségek vagy a menyasszonyok csak ritkán, hétvégeken mehettek ki a pusztába a tiszta ruhával és a heti élelemmel. Sokféle ember előfordult a pásztorok között. Volt, akinek a városban vagy más településen élt a családja, de voltak úgynevezett rideg legények is. Rideg legénynek számított, aki kint lakott, kint is telet a pusztán, és egyedülálló volt.

– *Mit főztek, hogyan táplálkoztak?*

– Ha most képzeletben odalépnénk egy cserényhez, akkor a felakasztott suba és az egyéb személyes holmik mellett ott találnánk a főzőedényeket és -eszközöket is. A pásztornép a szabadban főzött, bográcsban. Alapvető élelmiszerük volt a kása, a tarhonya, és természetesen a húsfélék, amiket sokféle formában fogyasztottak és tároltak a bugaci pásztorok. A legjobb volt természetesen a friss hús. Gondolhatnánk, hogy ehhez nagyon is könnyen hozzáfértek, hiszen ezerszámra őrizték a juhokat és a szarvasmarhákat. Csakhogy ezek az állatok mind valakinek a tulajdonai voltak, amivel a számadónak pontosan el kellett számolnia a szezon végén, így erősen korlátozott volt, hogy mikor ölhettek le egy-egy jószágot a saját használatukra. A bojtárokat betanították arra, hogy valahonnan „szörözni köll” húsnak való állatot. Ez hozzátartozott a pásztortalálathoz, és bocsánatos bűn volt, inkább virtusnak tekintették, mint lopásnak. Könnyebb volt húshoz jutni, ha egy állat megbetegedett vagy megsérült, de a bőrével akkor is pontosan el kellett számolni.

Kiválóan értettek a bugaci pásztorok például a szárított hús készítéséhez. A suba bőrére terítették ki száradni a jól lepirított pörköltet, és a napra bízták a többi. A nap konzerválta a húst, amit aztán zacskókba rakva, szellősen felaggattak a cserény falára. Ott álltak a cserény mellett a kétkerekű eleséges taligák is, amelyekben az otthonról hozott élelmet tárolták. Időnként megkapták a járandóságukat, amiben szintén lehetett élelmiszer, meg az asszonyok is hozták az utánpótlást, jellemzően minden hét végén, amikor a tiszta ruhát vitték a férjükhöz a pusztára. Szerényen, de igen jóízűen főztek a pásztorok, nagy volt a keletje a főztjüknek. Mi sem bizonyítja ezt jobban, mint hogy a 30-as években, a pásztorkultusz fellendültével, a Hírös Hét idején, a város főterén cserényt állítottak a bugaci pásztorok. Bográcsokban főzték a híres pörköltet, és hatalmas sorokban álltak a városiak egy-egy adagért. De így volt ez már a millenniumi kiállítás idején a fővárosban is. Nem bonyolították túl az ételeiket, a legegyszerűbb módon készítették, kevés összetevőből, egyszerű eljárással, mégis nagyon ízletesen.

Nemcsak az ételek, maguk a pásztorok is nagyon népszerűek voltak ezeken a kivételes alkalmakon, az ezredéves kiállításon éppúgy, mint a Hírös Hét alkalmain. A legrangosabb pesti dámák elismerését is kivívták. Igaz, jól megtermett, szálfatermetű, jó kiállítású legényeket válogattak a bugaciak a kiállításokra, és sokszor nem is volt konfliktusmentes, hogy ki képviselhette a bugaci pásztortársadalmat a fővárosban vagy a Hírös Héten. A feljegyzések szerint nem volt semmi mesterkélta a viselkedésükben, a maguk természetességével hatottak és hódítottak.

– *Éltek-e betyárok a bugaci pusztán?*

– Tovább árnyalta a bugaci pásztoréletet a betyárok működése és az úgynevezett bugaci adó. A betyárok közül a Bogár családot, mindenekelőtt Bogár Imrét szokták emlegetni, aki a bugaci határban nőtt fel, és a földijeit mindig megkímélte. A bugaci adóról többféle leírás is van, ezek többsége ezt a különös adófajtát is a betyárok működéséhez köti. Ugyanakkor van nyoma annak is, hogy létezett egy olyan társaság, amely éppen a betyárok kártevéseitől védte meg az érintett gazdákat és számadókat ennek az adónak a

fejében. Megjelentek egy éjjel a számadónál, vagy egy gazda tanyáján, dicsérték a szép kolbászt, a gusztusos sonkákat, a szalonnát, majd felemlegették, hogy mennyi rablás történik a környéken, hogy milyen sok a betyár errefelé. Elértette a célzást a számadó is, a gazda is, jól megrakták a finomságokkal a kiküldött szekeret, és ezzel egy időre megvásárolták a nyugalmukat.

– *Kikből verbuválódtak a pásztorok?*

– Szabó Kálmán kutatásaiból az valószínűsíthető, hogy a bugaci pásztorok 30 százaléka, származási helye szerint, beérkező migráns volt. Főként szláv nyelvterületekről jöttek, a Felvidékről és a Délvidékről, ahogyan Szabó Kálmán nevezte, Rácországból. Kimondható, hogy a tősgyökeresnek hitt bugaci pásztorok egy jelentős hányada nem itt született, de később asszimilálódott, gyökeret eresztett itt, fontos bugaci famíliák alakultak belőlük. Erre a vérfrissítésre nyilvánvalóan szükség is volt, hogy elkerüljék a belterjes, csökkent közösség kialakulását.

– *A II. világháború megtizedelte a bugaci pásztorokat is. A ménest besorozták, a szarvasmarha-és juhállomány a katonák ételmezésére szolgált. Ráadásul a tanácsrendszer bevezetésekor Bugac önálló tanácsú település lett, Kecskemét korábbi fennhatósága megszűnt. Az a pásztorokodás, amely a 60-as évek második felében újraindult, mennyire tekinthető a korábbiak szerves folytatásának?*

– A XIX. század végén és a XX. század első felében az élet valóban úgy folyt a pusztán, mint ahogyan azt a millenniumi kiállításon bemutatták. A terület nagyon fontos volt Kecskemét számára, a városnak nagyon sokféle haszonvétele volt Bugacon. 1945, illetve 1950, a tanácsrendszer bevezetése után minden megváltozott. A pásztorokodást ma már leginkább az idegenforgalom kedvéért folytatják, nem vitatva, hogy a pusztai gyeperedeti állapotának megőrzésében is nélkülözhetetlen szerepe van a folyamatos legeltetésnek. A Rákosi-rezsim a tanyai életmódot is üldözte, ellehetetlenítette. Viszont rendszerektől, tanácselnököktől és polgármesterektől függetlenül Bugac mindig is fontos volt, mert reprezentálni lehetett vele. Vitte a hírünket a világban. Ide éppúgy ki lehetett vinni egy királyi párt, mint ahogyan egy párttitkárt. A mindenkori diplomáciában mindig jó szolgálatot tett egy-egy bugaci látogatás.

– *Mitől lett Bugac világhírű, hiszen puszták más országokban is van?*

– Már a 60-as években létrehozták a Szabadtéri Néprajzi Gyűjteményt, amely időben megelőzte még a Szentendrei Skanzent is. A kecskeméti múzeum munkatársai – Gémes Balázs és társai – aktív résztvevői voltak a gyűjtemény kialakításának. A Bugaci Szabadtéri Néprajzi Gyűjtemény a város 600 éves jubileumára készült el. És Bugac természeti csoda is volt a kezdetektől fogva. Szinte minden adott volt benne, és maga a táj is gyönyörű. Megihlette a költőket-írókat, Orczy Lőrincet, Jókait, Petőfit, Móriczot, de a festőket is, Benyovszky Istvánt vagy Irányi Istvánt például. Volt valami rendkívüli varázsa már akkor is, amikor idegenforgalmi szempontból még nem volt ennyire felkapott. Hol lehetett még olyan délibábot, olyan kék égboltot, vagy olyan gyönyörű, csillagos eget látni, mint Bugacon? Sehol. Sokat segítettek a hírnév kiépítésében a természet közeli életet élő emberek is. Bölcs természetismeretük, az állat- és növényvilág életének és hasznainak aprólékos ismerete még a szakembereket is lenyűgözte.

Bugac ma az utolsó hírmondója annak a nagy pusztaságnak, amely valaha Fülöpszállás, Kiskunmajsa és Szank határáig terjedt, és ahol időközben települések sora jött létre, átalakult az életmód, de a bugaci puszták – ellenére annak, hogy a történelem során többször érte kisebb-nagyobb kár – megmaradt ősi állapotában, a maga eredeti természeti szépségében.

A természeti örökség – Lucza Márk²

– *Bugac a Kiskunsági Nemzeti Park megalapítása, 1975 óta védelem alatt áll. Melyek a terület különleges értékei?*

– Mindenekelőtt maga a pusztta, amely ugyan összezsugorodott eredeti méretéhez képest, de változatlanul olyan őshonos növénytani és állattani értékeket őriz, amelyek érdemesek a természetvédelmi oltalomra. Jelenlegi területe mintegy 2500 hektár, de a valamikori területe Kiskunfélegyháza és Kecskemét határáig terjedt. Több száz éven át Kecskemét bérleménye, majd tulajdona volt egészen 1950-ig.

– *Miért zsugorodott össze?*

– A mezőgazdasági művelésbe fogott részeken értelemszerűen be kellett fejezni a hagyományos gazdálkodási módot, az őshonos haszonállatok tenyésztését. Sokak számára vonzóbb volt a szántóföldi művelés, mint a korábbi legeltető állattartás. Az persze más kérdés, hogy a természeti viszonyok és a természetvédelmi szempontok ezt mennyire engedik meg. Tapasztaljuk, hogy a szántóföldi művelés mennyire nehézkes ezen a homokhátsági területen.

– *A csapadékhiány miatt van így, vagy a termőtalaj minősége a gyenge?*

– Főként a termőtalaj minősége, de az utóbbi évtizedekben egyre mélyebbre húzódó talajvízszint ugyancsak behatárolja a lehetőségeket.

– *A csapadékviz viszonyok megváltozása befolyásolta az őshonos növényvilágot is?*

– Tapasztalhatók változások. A pusztán korábban voltak mély fekvésű, lápos, zsombós területek, ahol más növényfajok is éltek, mint jelenleg. A maradványaik, egyes egyedeik még fel-felbukkannak napjainkban is, de például a klasszikus, kékperjés láprétek mára teljesen eltűntek Bugacról.

– *Valaha szikes tavak is voltak a területen.*

– Voltak szikes tavak, sőt, ma is van a pusztta északi részén egy Szekercés szék nevű terület, amely korábban mocsár, illetve szikes tó volt. Itt a tavaszi időszakban, a hóolvadás után hosszabb ideig nagyobb vizek is előfordulnak.

– *Az ősbörökás az egyik különlegessége a területnek. Milyen növénytársulást jelent az ősbörökás?*

– Ősbörökás alatt főként azokat a homokterületeket értjük, amelyek a Homokhátságon húzódó, főként buckásokban található növénytársulások, amelyeknek fő fafaja a közönséges boróka, illetve a szürke és a fehér, esetleg a fekete nyár. Ezek a 2012-es erdőtüz határára jórészt eltűntek, főként a boróka. Ennek a növénynek olyan életfolyamatai vannak, a növekedése olyan lassú, a megtelepedése is olyan speciális feltételekhez kötött, hogy a borókás megújulása nagyon hosszú időt vesz majd igénybe.

– *A védett területen nem lehet mesterségesen beavatkozni, és teroszerűen telepíteni a borókát?*

– A nemzeti parkokra és a védett területekre is érvényes az erdőtvény. Azon dolgozunk, hogy összehangoljuk a természetvédelmi törvényt, a természetvédelmi érdekeket úgy, hogy megfeleljünk az erdőgazdálkodás szempontjainak és az erdőtvénynek is. Vannak olyan részek a tűz pusztította területeken, ahol be kellett avatkoznunk. A legna-

² Lucza Márk, a Kiskunsági Nemzeti Park Igazgatóság munkatársa, a bugaci természetvédelmi örkerület vezetője.

gyobb probléma az invazív növényfajok terjedése. A lágyszárúak közül a selyemkóró terjedése a legintenzívebb, ezt a köznyelvben vaddohányként emlegetik. A fászsárúak közül gyakori a bálványfa és az akác.

– *A magyar akác hungarikum, természetvédelmi szempontból pedig özönfajnak számít. Hogyan lehet ezt a két szempontot összeegyeztetni?*

– Az akác, mint fafaj, kiváló minőségű, számos felhasználási területe ismert, egészen addig, hogy magas értékű tűzifa, de mi, természetvédelmi szakemberek úgy gondoljuk, hogy a védett területeken nincs helye. Nem vitatjuk, hogy szükség van rá, de csak azokon a területeken, ahol nem veszélyeztet védett természeti értékeket.

– *Milyen különleges növényfajok élnek még Bugacon?*

– Fokozottan védett fajunk például a bugaci nőszőfű, amit itt írtak le először. Ez egy olyan faj, amiről még viszonylag keveset tudunk. Jelenleg is folynak különféle felmérések. Azt vizsgáljuk, hogy ez a faj milyen erdőállományok alatt fordul elő. A nőszőfű bennszülött fajnak tekinthető, főként itt fordul elő a Kiskunságban. Fokozottan védett további érdekességünk még a homoki kikerics és a fekete kökörcsin.

– *Az ősbörökás leégése ezeket a fajokat mennyire érintette érzékenyen?*

– Még most is vizsgáljuk a tűz hatását, az ennek nyomán kialakuló folyamatokat. Azt tapasztaljuk, hogy a lágyszárú növényekre csak kisebb hatással volt a tűz, ezek a fajok szinte változatlan gazdagságban tenyésznek tovább a területen.

– *Újra megkérdezem: Az elképzelhetetlen, hogy a borókát mesterséges módon telepítsék vissza?*

– Ami a borókás mesterséges visszatelepítését illeti, nem jók az esélyeink. Az a tapasztalat, hogy csak igen kis százalékban marad meg a mesterségesen nevelt és telepített boróka. Alapfeltétel például, hogy a borókamag áthaladjon egy madár emésztőrendszerén. A borókát a fenyőrigók tudják eredményesen telepíteni, főként a téli időszakban. Kötődik továbbá a növény különféle, talajban lakó gombákhoz is. Ezek együttes jelenléte szükséges ahhoz, hogy gyökeret verjen, illetve növekedni kezdjen egy-egy fiatal borókaegyed.

– *A teljes ökoszisztémában milyen változásokat okozott az erdőtüz?*

– A borókás foltok nagyrészt eltűntek, csak a leégett csonkok maradtak. A szürke- és feketenyarak esetében viszont beindult egy természetes sarjadási folyamat. Sűrű, olykor embermagasságúvá felsarjadt növényzetet képzeljen el. Sajnos a korábbi száraz, pusztai gyepekre is beérnek ezek a sarjasok, ami egyáltalán nem kedvez a korábban már említett, védett növényritkaságoknak.

– *A homoki gyepek ezt leszámítva az ősi állapotban vannak, vagy ott is történtek jelentős változások?*

– Itt is vannak változások, amelyeket nagyban befolyásol a legelőnyomás, a legeltetés mértéke, a pusztán fellelhető állatlétszám. Ezt én jelenleg közel ideálisnak tartom. Megváltoztak viszont a környezeti hatások, a csapadékviszonyok. Nőtt az általános felmelegedés, és a szélsőséges időjárási körülmények is gyakoribbá váltak. Vagy nagyon hidegek vannak, vagy igen erős a szárazság, extrém magas hőmérsékletekkel. Ehhez a növény- és állatfajoknak is nehéz alkalmazkodni.

– *Ideálisnak mondta a pusztá állatlétszámát. Azon túl, amit a turisták látnak, vannak egyéb gulyák, nyájak és kondák is Bugacon?*

– A szürke marha, a racka, a mangalica mind megtalálható a szűken vett pusztán túli területeken is. Bugacon üzemelteti például a Kiskunsági Nemzeti Park Igazgatóság az

egyik őshonos állattartó telepét, ahol főként szürke marhákat tenyésztenek. Bizonyos területeket pedig haszonbérlok kezelnek a nemzeti park védett részén. Az ott gazdálkodók tulajdonában gyakran előfordul a racka, a szamár és a kisbéri félvér ló is.

– *A Kiskunsági Nemzeti Parknak is van lovászata Bugacon?*

– Bugacon nincs, de az izsáki állattartó telepünkön vannak lovak is, nem kisbériek, zömmel furiosók.

– *Mennyire konfliktusos a természetvédelem és a haszonbérlok viszonya?*

– Sokszor úgy tűnhet, hogy ellentmondások, eltérő érdekek vannak közöttünk, de a régóta velünk kapcsolatban álló haszonbérlok már látják, hogy a környezethez alkalmazkodó gazdálkodás mindig eredményesebb, mintha kilépnének a szerződéses keretből. Nekünk, természetvédelmi öröknek napi feladatunk a haszonbérbe adott területek ellenőrzése. Főleg legelőkről, gyepekről van szó, amit legeltetéssel, kaszálással tartanak karban. A természetvédelmi őrszolgálat minden év elején készít számukra egy legeltetési és kaszálási tervet, ennek a betartását kísérjük figyelemmel. Jók a tapasztalataink.

– *Vannak-e az őshonos haszonállatfajokon túl különleges állatfajok a védett területen?*

– Jellegzetes állatfajunk a rákosi vipera, amely változatlanul előfordul a területen. A tavalyi év során is több példányával találkoztunk, le is tudtuk fotózni őket. A faj jelenléte tehát bizonyos, az állomány nagyságát viszont nagyon nehéz megbecsülni. Egy másik faj, amellyel a turisták gyakran találkozhatnak, az ürge. Ezek a rágcsálók a látogatóközpontok és a tanösvények környezetében élnek. Az ürge is olyan természeti érték, amely híressé tette Bugacot. És vannak ritkaságszámba menő rovarfajtáink is. Ilyen például a hangyaleső vagy a fűrészlábú szöcske. Ez a leghosszabb hazai rovarfaj, 15 centiméteresre is megnő. Csak ritkán lehet látni, kevés az adatunk is róla, de azért minden évben előkerül belőle néhány példány. Sajnos arra nincs lehetőségünk, hogy módszeresen kutassunk utána. Ugyanakkor számos botanikai és rovarfajta felmérés készül a park területén, főként külső szakemberek végzik ezeket. De az Igazgatóság Természetmegőrzési Osztálya és a természetvédelmi őrszolgálat is folyamatosan végez biotikai adatfelmérést.

– *A turistákat érdeklik a természeti értékek is, vagy meglegészenek a hagyományos pusztaprogrammal? Vannak-e látogatói a csak kísérvél felkereshető, védett területeknek?*

– Bugac 1975-től kezdve védett státuszban van. Ezt megszokták az ott élők és a látogatók is. Jó a terület kitáblázottsága, egyértelműek az információs, útbaigazító tábláink. Ha valaki úgy látogat a területre, hogy ezeket figyelemmel kíséri és tiszteletben tartja, akkor nem követ el szabályszegést. A szigorúan védett területekre is bejuthatnak a szervezett csoportok, szakmai kísérettel. A tapasztalataink azt igazolják, hogy van igény a turistákban a természeti értékek megismerésére is.

– *Mennyire érzik a természeti kincseket sajátjuknak a bugaciak?*

– Kötődnek a pusztához, a hétvégeken sok családnak ez a szabadidős programja. A sajátjuknak érzik a pusztát. Nagyon jó a kapcsolat a Kiskunsági Nemzeti Park és a település vezetése között, kölcsönösen számítunk egymásra a programokon. Akik ott is élünk, beilleszkedtünk a falu közösségébe, adunk is, kapunk is segítséget.

– *Ismerve a természetben bekövetkező változásokat, milyen hosszú jövőt jósol a bugaci pusztának?*

– Természeti környezetként, védelemre érdemes értéként nagyon hosszú távú jövőt gondolok a területnek. A Kiskunsági Nemzeti Parknál valamennyien azon dolgozunk,

hogy természeti értékeink az eredeti állapotban megmaradjanak. Ehhez a törvényi háttér adott, és az, hogy a területet és a bugaci pásztoréletet nemzeti értéké nyilvánították, további megerősítést ad a munkánkhoz.

Bugac idegenforgalmi szerepe – Kovács Zoltán³

– *Bugac idegenforgalmi szerepe 1933–34 körül értékelődött fel. Mi maradt meg ebből a kitüntetett érdeklődésből napjainkra?*

– Bugac igazi vonzereje maga a puszta, amelynek egy kisebb része megmaradt eredeti formájában, nem építették be, nem parcellázták fel, és ez önmagában óriási érték! Tény, hogy számos helyen megerősödött az erdő, és erős törekvés van arra, hogy visszaszorítsák a nem őshonos növényzetet, hogy a puszta eredeti állapota és a páratlan látvány megmaradhasson. Kimagasló értékeink a különleges növénytársulás, az állatvilág és a ritkaságszámba menő rovarfajták.

Az a messze földön híres turizmus, ami a 30-as évek első felében elindult és kiteljesedett, a háborút követően egy időre eltűnt. A bugacpusztai programok feltámasztása Megyeri Ferenc nevéhez fűződik, az 1960-as évek elejétől kezdődően. Az első időszakban saját lovaiból hozta létre a ménest, majd megszervezte a lovasbemutatót. Idecsábította a legjobb pusztaötös-hajtót, Toldi Miklóst. Kimondhatjuk, hogy Megyeri Ferencnek kulcsszerepe volt a bugaci turizmus újraindításában. Ez a program nőtte ki magát a ma is ismert, hagyományőrző lovasbemutatók rendszerévé. Szintén sokat köszönhetünk az Ausztriában élő Festetics grófnak, aki elkezdte kutatni a bugacpusztai hagyományokat. Többszöri látogatásának köszönhető, hogy visszatért a korábbi bugaci pásztorviselet, a fehér csikósruha, a fekete posztóból készült pitykés mellény és a bugaci pásztorkalap, a tradicionális viselet. A gróf élete végéig szívén viselte a bemutatók hagyományos elemeinek megtartását, és szavá tette, ha valami nem a tradíció szellemében történt.

Magam is az ő hatására láttam be, hogy a lovasprogram nem pusztán attrakció, látványosság, hanem tudatos hagyományőrzés. Ezt a szemléletet a mai napig igyekszem következetesen érvényesíteni. A játékok, amiket a program során bemutatunk, nem cirkuszi mutatóványok, hanem kivétel nélkül a hagyományos lovaskultúrában gyökereznek. Ilyen a lovak idomítása, elfektetése, belovaglása – ezek mind egykoron is gyakorolt, valódi elemei a csikósok mindennapjainak.

A bemutatókhoz szükséges volt még, hogy legyen ménes, szürke gulya, rackanyáj. Ki merem jelenteni, hogy sikerült valamit megőrizni, átmenteni a régi bugaci pásztorvilágból. Azt pedig, hogy mindez a turizmus igényeinek megfelelő köntösben jelenik meg, senki nem vetheti a szemünkre. A világ bármely táján ez történik a hagyományos életmód elemeinek turisztikai célú bemutatóin.

– *A tenyésztésbe fogott lovak a hagyományos bugaci fajtához tartoznak?*

– A tenyésztésbe állított fajta a kisbéri félvér. Homogén, sárga állomány, nincs benne szürke vagy fekete egyed. A kisbéri félvérek nem versenyre termettek, inkább munkalovakként tartották őket. Ennek ellenére erről a pusztáról, ezekkel a lovakkal nőttek ki a híres fogathajtók, mint Abonyi Imre és Juhász László.

³ Kovács Zoltán, a Kecskeméti Idegenforgalmi Hivatal egykori vezetője, a Bugac Puszta Kft., a Karikás Csárda, a Bogács Rendezvényház, valamint a bugaci ménes, a szürke gulya és a rackanyáj tulajdonosa.

– *A bravúros puszta ötös hagyománya mikorra tehető?*
– Az általam ismert, könyvekben is leírt történet szerint egy Koch nevű osztrák festő volt az, aki megfestett egy lovak hátán száguldó postást. Hogy valóban ez volt-e az ősförás, vagy eredendő csikósvirtusról van szó, nem tudom. De tény, hogy a puszta ötös iránítása nagyon komoly felkészültséget és bátorságot igénylő attrakció.

– *A pangás éveiben sikerült megtartani genetikailag tiszta állapotban a szürkemarha-állományt, a rackákat és a mangalicákat?*

– Úgy vélem, szintiszta genetikai állomány már nincs a pusztán, annak ellenére, hogy a szürke marha bika például a Kiskunsági Nemzeti Park génállományából származik. A rackák java része is a hortobágyi génállományból való. Nem csak a kos, hanem egy teljes falkát vásároltunk, hogy a ránk maradt, nagyon rossz állapotú rackaállományt feljavítsuk. Nagyon kellett a frissítés. A mangalicáknál is ugyanez a helyzet. Összességében az állomány jó, törzskönyvezett, nyilvántartott, de azt nem tudom, hogy mennyire maradt meg a sok évtizedes vérvonal. Az állataink tiszta vérvonalat képviselnek, de nem kapcsolódnak már az egykori bugaci elődökhöz.

– *A nyolcvanas évek elején a Kecskeméti Idegenforgalmi Hivatal vezetőjeként dolgozott. Mennyire számítottak Bugacra mint idegenforgalmi látványosságra?*

– Az idegenforgalmi hivatal valamikor a 60-as évek elején jött létre. Akkori vezetője, Reile Gézáné kifejezetten a bugaci programra építette a hivatal stratégiáját. Én 1982-ben kerültem a hivatal élére, és folytattam a megörökölt szisztémát: Az autóbusszal Kecskemétre érkező turistákat a Városházán fogadtuk, majd kivittük őket a pusztaprogramra. Mondhatom, óriási sikere volt Bugacnak. Voltak olyan időszakok, amikor nagyon sokan jöttek – az árvalányhajas kalapú, délceg csikóslegények nagy vonzerőt jelentettek. Abban az időben, amikor ez a program felfutott, a településen még minden háznál tartottak lovat. Volt a gazdáknak saját hintójuk is. Húsvét környékén gyakori volt, hogy 33 kettes fogatot kellett kiállítanom. A segítségükkel szállítottuk ki a vendégeket a csárdától a pusztára, a bemutató helyszínére. Volt, hogy háromszor is kellett fordulniuk. Akkoriban a jelenleginél jóval több csoportos turista kereste fel Bugacot. Szépen fejlődött a forgalom, a csárda is felnőtt a feladathoz. A vendégeket elsősorban budapesti utazási irodák, az IBUSZ, a COOPTOURIST és az EXPRESS szervezték. A vendégek 80 százaléka külföldi volt, kezdetben zömmel svájciak, később osztrákok és németek. Aztán elkezdtek érdeklődni az olaszok, a franciák is. Mára a szervezett, csoportos turistákat felváltották az egyénileg érkezők, az interneten érdeklődők, gyakorlatilag a világ bármely szegletéből, akár Ausztráliából is.

– *A mai közönséget ugyanúgy érdekli a pusztaromantika, mint korábban, vagy megváltoztak a vendégek igényei?*

– Átalakultak az igények, de még ma is sokan szívesen felkeresik a pusztát. Májustól szeptemberig folyamatosan zajlanak a lovasbemutatók. Ma már az ország minden részéből jönnek, megnőtt a magyar turisták száma, de változatlan az érdeklődés külföldről is. Most is előfordul, mint korábban, hogy koronás fők is felkeresik a pusztát. Tavaly itt járt például a japán trónörökös, aki biológus. Nagyon érdeklődő volt. Bugac még mindig jó névnek számít az idegenforgalmi attrakciók között.

– *Van-e érdeklődés például a pásztormúzeum iránt, vagy a turista megelégszik azzal, hogy kikocsikáztatják a pusztába, megnézi a gulyát, a ménest, a rackanyáját és a lovasbemutatót, esetleg sétál egyet. Átalakultak a korábbiakhoz képest a vendéglátások?*

– Bizonyos mértékig átalakultak, de a pásztormúzeum továbbra is fontos eleme a programnak. A vendégek itt tudják megnézni a hagyományos pásztorepítményeket és

a pásztorélet kellékeit, használati tárgyait, viseletét. Szép a kiállítás, de a hely kicsi. Van egy helyi közművelődési szakember, aki végigvezeti a vendégeket a tárlaton, és mindig ad egy népi hangszerrel kísért műsort is. Kialakítottunk új gyalogösvényeket is, amelyeken végigsétálva megközelíthetik a pusztán legelő állatokat, meg lehet nézni a csikókat, a szamarakat, a mangalicákat is. Egy kicsit skanzenesítenünk kellett a látnivalókat, mert arra mutatkozott igény, hogy egy helyen, viszonylag rövid idő alatt sokféle látnivalóval találkozzanak. Végigsétálnak a területen, majd megnézik a lovasbemutatót, ami mindig nagyon jó hangulatú. És nem csak a külföldieket érdekli, a magyar vendégeket ugyanúgy lenyűgözi a látvány. További lehetőség, hogy felkereshetik a nemzeti park által kialakított tanösvényeket. Újabbán nagyon sok a gyermeklátogatónk. Rendszeresen és szervezeten jönnek az iskolák, és elkezdtek érdeklődni a terület iránt a hazai nyugdíjas csoportok is.

– *Kellett-e a gasztronómiai kínálaton változtatni, vagy ugyanúgy a gulyás, a bugaci pörkölt és a nyárson sült töltött csirke a legkeresettebb?*

– Bugacra még mindig elsősorban jókat enni jár a vendég. Természetesen haladni kellett a korrallal, figyelni a különféle diétázók és ételallergiások egyre bővülő táborára, de a tradicionális alapételeink, a pörkölt, a gulyás és a nyárson sült csirke változatlanul keresettek. Ezeken nincs is szándékunkban változtatni, szeretnénk megmaradni a hagyományos csárdakínálat mellett. Előfordul, hogy el kell rugaszkodnunk a hagyományoktól, de ezt én nem igazán szeretem.

– *Bugac státusa a háborút követően, majd 1950-től, a tanácsrendszer bevezetésével megváltozott. Megmaradt-e a korábbi tulajdonos, Kecskemét befolyása a turizmusra, vagy már a bugaci önkormányzat szervezi a programokat?*

– Én mindig is szerettem volna, hogy a bugaci pusztá újra Kecskemét pusztája legyen. Mert azt a marketinget, amit egy önkormányzat képes biztosítani, nem tudjuk nélkülözni. Számítunk is a segítségükre. Kétségtől, évtizedekkel ezelőtt jobban számítottak a települési és a megyei vezetők a bugaci lehetőségekre. Ha érkezett egy vendégük, szinte kötelezően kihozták a pusztára. Nagyon sok koronás főt, híres embert, politikust és művészt kiszolgáltunk, és az ezekről szóló sajtómegjelenéseknek komoly marketingértékük volt. Ez az utóbbi években megváltozott, alábbhagyott. Egyetlen példát említek csak: a japán trónörökös látogatását, amelynek kapcsán a japánok filmet forgattak itt, és már lekötötték időpontokat az idei szezonra is. Óriási jelentősége volna, ha a mai vezetők is számolnának velünk vendégeik fogadásakor. Bugac vezetése sokat tesz a hagyományok életben tartásáért, de Kecskemét szerepvállalása a bugaci idegenforgalom propagálásában nagyon hiányzik.

– *Egy idő óta Bugacon rendezik meg a Kurultáj és az Ósök Napja rendezvényeit. Megférnek ezek a hagyományos elemekkel?*

– A ló az összekötő kapocs. A Kurultáj a magyarok törzsi gyűlése. A bugaci lovas hagyományoknak nagy szerepe volt abban, hogy a szervezők minket választottak helyszínnek. Számunkra az a rendezvény legnagyobb hozadéka, hogy minden alkalommal több tízezer látogatnak el rá, és közülük sokaknak felébred az érdeklődése a mi lehetőségeink és látnivalóink iránt is.

– *A különleges régészeti leletek miatt komoly fejlesztés előtt áll Bugac. Látogatóközpont épül, szállodafejlesztési tervekről is hallani.*

– Egyszerre örülök neki, és félek is tőle, mert az a Bugac már nem lesz ugyanaz. De nem állhatunk ellen az igényeknek és az elvárásoknak. A szállásfejlesztésre nagy szükség

van, mert akkor több napra is itt lehetne tartani a vendéget. Felmerült, hogy termálvizes kutat is fúrunk, fürdőt alakítunk ki. Ebben az esetben a vendég a turisztikai főszezonon kívül is idecsábítható volna, és a szokásos wellness-szolgáltatások mellé mi felkínálhatnánk számos különleges lehetőségünket. További fejlődési lehetőséget kínál a ménésnél lévő egykori kovácsműhely élővé tétele, ide telepítenénk szíjgyártót, kötélgyártót, fazekest. Ötlet volna bőven. Ezekkel a fejlesztésekkel megszűnne a szezonális, hisz egész évben tudnánk a vendégeket fogadni.

– *Meddig lát még turisztikai lehetőséget a pusztában?*

– A fiatalabb felnőtt korosztály már ma sem nagyon érti, hogy mi is ez. Ők nem is igen keresnek fel minket. Segítségünkre lehetne a Kurultáj, ahol viszont sok a fiatal. Vissza kéne hozni a valamikori bugaci érzést, a pusztai, lovas világ életérzését. Elmúlt 25 éve, hogy hivatásszerűen a bugaci idegenforgalom szervezésével foglalkozom, de az ezt megelőző munkahelyemen is vagy tíz éven át hozzám tartozott a bugaci program és vendéglátás. Sohasem gondoltam rá komolyan, hogy vége lehet. Biztosan lesznek változások, de a puszta feltehetően változatlanul fennmarad, és vele a mi kínálatunk is. Felépül majd Pétermonostora mellett a látogatóközpont, és hosszú távon is jövője lehet a Kurultájnak. Ezek mind segíthetik egymást. Biztos vagyok abban, hogy Bugac, mint idegenforgalmi célpont, még hosszú ideig életképes tud maradni.

Az interjúkat Kriskó János készítette